

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Necla ARAT(*)

İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi olarak bundan böyle yılda bir kez **Kadın Araştırmaları Dergisi** çıkarıyoruz. Elinizdeki ilk sayı, ağırlıklı olarak 17-18 Mayıs 1991 tarihinde gerçekleştirdiğimiz ve değerli bilim kadınlarımızla bilim adamlarımızın aile kurumunu sosyoloji, tarih, sosyal psikoloji, antropoloji, medeni hukuk ve ceza hukuku açısından ele aldıkları **DEĞİŞEN DÜNYADA BİREY-AİLE-TOPLUM** Semineri'ne sunulmuş olan bildirilerden ayrıca yine kadınla ilgili çeşitli makale ve kitap tanıtma yazılarından oluşuyor. Dergimizin ilk sayısını özellikle **aile**'ye ayırdık. Çünkü önümüzdeki yıl (1994) Birleşmiş Milletlerce bütün dünyada **Aile Yılı** olarak ilan edildi. Bu sayımızın aileye ilişkin bölümüyle **Aile Yılı** çalışmalarına katkıda bulunmasını istedik.

Türk toplumu, günümüzde çok yoğun bir toplumsal devinimi ve dönüşümü yaşıyor. Bunun etkileri hiç kuşku yok ki aileye de yansıyor. Nüfus patlamasının, kırdan kente göçün, endüstrileşmenin, çarpık kentleşme de diyebileceğimiz gecekondulaşmanın sonucu olan toplumsal sınıflar arası akışkanlık, toplumumuzun siyasal görüntüsünü de değiştiriyor. İşte bu akışkan ve değişken ortamda kişinin siyasal kültürünü biçimlendiren kurumlardan biri olan **aile**, özel bir önem kazanıyor.

Bireyin temel değer ve inançlarını etkileyen ilk kurum olan **aile**, denetimi programlanıp ele geçirildiğinde tutuculuğun, bağınazlığın kaynağı olarak kullanılabilme tehlikesi taşıyor. Bunun nedeni, tutum ve davranış kurallarının, değer yargılarının, inançların öğrenilme sürecinin ailede başlaması. Yani **aile** kişiyi en bağımlı, etkilere en açık olduğu güçsüz döneminde denetleyip biçimlendiriyor. Ailenin siyasal iktidarlar tarafından denetlenip biçimlendirilmeye çalışıldığı toplumlarda ise, çifte denetim altındaki kişiler, bir türlü **özgürleşip** bireyleşemiyorlar. Çünkü yöneten-yönetilen karşıtlığı, güç veya denetim, demokratik katılım veya otoriter katılım, eşitlikçi veya hiyerarşik işbölümü, bağımlılık veya destek (ya da bağımlılık) ailede öğreniliyor.

Kısacası, **kişilikli insan** yani **birey** ve **aile** ile **demokratik toplum** arasında çok yakın bir bağ var. Demokrasi, bireyleşme ile ailede başlıyor. Bireyleşme ise toplumsallaşmanın ve demokratikleşmenin önsüz olunamaz öncülü.

(*) İstanbul Üniversitesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi. İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü.

İşte, bu nedenle, günümüzde toplum yapısında ailenin yeri, işlevi ve değişimi, aile içi etkileşim ve ilişkilerin toplumsal değişme çerçevesinde farklılaşmaları ele alınırken "aile yapımız çöküntü içinde, bozulma yolunda", "aile yapımızı tehdit eden unsurları ortadan kaldırmamız gerekir", "milli ve manevi değerlerimiz unutulmuştur", "genç nesil Batı etkisiyle dejenere olmuştur" türünden temellendirilmemiş olumsuz söylenceler üretmek yerine, bu konularda disiplinlerarası bilimsel araştırma ve değerlendirmelerin yapılması ve sorunun devletin değil, bireyin ve toplumun bir meselesi olarak ele alınıp akademik çevrelerde ve kamuoyunda tartışılması çok daha sağlıklı ve sivil topluma yakışır bir yaklaşımdır.

Çünkü, aile toplumun en temel birimidir. Kadın, erkek ve çocuklar bu birim içinde karşılıklı sevgi, saygı, özen ve hakça işbölümüne dayanan bir ilişki kurabildiklerinde, sağlıklı bir aile yapısından, giderek sağlıklı bir toplum yapısından söz edebiliriz.

Çağımız bilim ve teknoloji çağı olduğu için herşey başdöndürücü bir hızla değişiyor. Kültürel değişimin ana etmenleri olan bilim ve teknoloji de bu hızlı değişim süreci içinde değişip yenileniyor. Geleneksel normlar, bilgiler, yapılar yerlerini çağdaş normlara, bilgilere, yapılara bırakıyor.

Kuşkusuz, sosyo-kültürel ekonomik değişme, endüstrileşme ve kentleşme, geleneksel olandan kopmalara, hızlı bir modernleşmeye yol açıyor. Bu değişme sürecini yaşayan toplumlarda kültürel kimliğin, iletişim araçları, reklamlar, değişik kültürel modeller ve yaşam biçimleri; yozlaşmış ya da aşınmış ama yerlerine yenileri konulamamış belli geleneksel normlar yüzünden zarar gördüğü ya da yitirildiği korkusu yaşanıyor.

Bilim ve teknolojiyi yaratan kütür ortamının ulusal kimlik için tehlike oluşturduğu türünden kaygılar dile getiriliyor. Ne var ki birbirlerini bütünlleyen, bağlaşıklık olan, toplumları zenginleştirip güçlü kılan temel öğelere karşı çıkmak, geleceğin dünyasında yer almayı engellemek ya da en azından geciktirmek sonucunu doğurur. Gerçekte ise, gelişme ve ilerlemenin temel koşulu, kültürde çeşitlilik ve çoğulculuktur.

Modernleşmeyi ve sürekli değişimi doğal bir sosyolojik olgu olarak algılamamız gerekiyor. Bu olguyla bağlantılı olan yaşam biçimlerindeki değişimler, aile içi rollerdeki farklılaşmalar ve değer olma niteliğini yitiren birtakım geleneksel normlar, kimilerince büyük bir toplumsal bunalım, ya da aile yapısını yıkıcı etmenler olarak nitelenmekte. Bunun doğru olmadığını objektif bir tutumla dile getirmek gerekiyor. Çünkü her değişim yeni gereksinimlerden doğduğu, yeni gereksinimlere yol açtığı, yeni değer sistemleri getirdiği gibi, her kurum da kendi çağının ve koşullarının doğal ürünüdür. 17. yüzyıl aile yapısı ile 21. yüzyıl aile yapısının özdeş olmasını beklemek, gelişme ilkesini ve ilerlemeyi yadsımak anlamına gelir.

Kimliğini yitirmek korkusunu aşabilmek için uygulanacak en gerçekçi yöntem, dış etkilere yapay bir takım engeller koymaya; geçmişten miras kalmış (tarihsel değer taşıyan ama işlevini yitirmiş bulunan) kültürün bütününe bagnazca sarılmaya yönelmek değildir. Geçmişin mirasının eleştirel bir yön-

temle yeniden değerlendirilmesi, geçerli ve geçersiz ayıklamasının yapılması; ve toplumdaki tüm bireylere modern dünyanın yapısal öğelerinin bilgisinin kazandırılması her halde daha sağlıklı bir yaklaşımdır.

İnsanlarımızın yeniliklere açık olma konusundaki gizilgüçleri ortaya çıkarılırsa kültürel değiş-tokuşa, kültür etkileşimine sıcak bakılacak hoşgörülü ve çağdaş bir ortam yaratılırsa değişik kültür ve değerlere açık olmak, kültürel kimliği yenilemek, geliştirmek ve zenginleştirmek yönündeki olumlu koşullar sağlanmış olur.

Aile, kişilik ve toplumsal yapı arasında önemli bir etkileşim vardır. Bu yüzden toplumun değişmesi insanın da ailenin de değişmesi anlamına gelir. Sosyal bilimcilerimizin işaret ettikleri gibi, sosyo-ekonomik değişme ile birlikte karşılıklı bağımlılığa, yetkecilığe ve cinsiyetçi-rol ayrımına dayanan geleneksel aile yapısı yerini bağımsız, özgür ve eşitlikçi kişiliklerin egemen olduğu çağdaş aile yapısına bırakmaktadır. Bunun hem doğal hem de sağlıklı bir sosyolojik olgu olduğunu bir kez daha vurgulamamız gerekiyor. Çünkü bu değişimle, kararlarının sorumluluğunu taşıyamayan, düşüncelerini ve istencini özgürce dile getiremeyen engellenmiş çocukların yetişeceği **geleneksel** aile yapısından, kararlarını kendisi verebilen, seçimlerinin sorumluluğunu üstlenebilen özgür düşünceli, özerk ve yaratıcı çocukların yetişeceği **çağdaş** aile yapısına geçilmektedir.

Ödül ve cezanın bilinçsiz olarak kullanıldığı kısıtlayıcı, denetleyici, baskıcı ve buyurgan aile yapısı, 21. yüzyıla ayak uyduracak nitelikteki "Kişilikli bireyleri" yetiştirmek açısından yetersizdir.

Çağdaş aile yapısına geçiş, hem ilerlemeye hem de çağdaş dünyada yer almaya katkıda bulunacak bir dönüşümdür. Bu dönüşümü engellemek için yapay uygulamalara yönelmek, geçmişin aşınmış, işlevini yitirmiş bazı normlarına saplantı halinde sarılmak, toplumu çıkmaz sokaklara sokar. Bunu yapacak yerde evrensel ölçütlere ve imzaladığımız uluslararası sözleşmelere bağlı kalırsak, sağlıklı ilişkilerin, yeni ve çağdaş rollerin, hakça bir işbölümünün yaşandığı, görev, yetki ve sorumlulukların paylaşıldığı; kadın, erkek ve çocuğun **insan** olarak hak ve değerlerinin olumlandığı aile yapısını gerçekleştirebiliriz.

Bu konuda öncelikle alınacak önlem ve öneriler şöyle sıralanabilir:

1) Eğitim sistemimiz ve ders kitaplarımız hiyerarşik aile yapısını vurgulayan cinsiyetçi-ayırıcı öğelerden arındırılarak yeniden düzenlenmelidir.

2) Nüfus patlaması ile hızlı ve çarpık kentleşme rasyonel ve demokratik yöntemlerle yavaşlatılmalıdır.

3) Ailenin temel öğeleri olan kadınların ve çocukların sorunları çağdaş bir bakış açısıyla yeniden ele alınmalıdır.

a) Nairobi, **İleriye Yönelik Stratejiler Belgesi**'nin ışığında kadınlarımızın gerek ev içinde gerekse kamu yaşamında hakları olan statüyü kazanmaları için ivedi önlemler alınmalıdır.

b) **Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Uluslararası sözleşmesi'nin 2. maddesinin f paragrafına öncelikle işlerlik kazandırılmalıdır.** Bu paragrafta "kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan geçerli yasa, yönetmelik, adet ve uygulamaları değiştirmek veya geçersiz kılmak için, yasal düzenlemeler de dahil gerekli bütün önlemlerin alınacağı" devletimiz tarafından taahhüt edilmiştir.

Dergide yer alan yazılar, bu önlem ve öneriler demetini zenginleştirmekte ve aileye ilişkin realiteyi nesnel bir yaklaşımla gözler önüne sermektedir. Katkıda bulunan, alanlarının uzmanı değerli öğretim üyelerine İ.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetim Kurulu adına teşekkür ediyor, bu ilk sayımızın aile konusunun kamuoyunda sağlıklı bir biçimde tartışılması için güzel bir başlangıç olmasını diliyoruz.